

Beszámoló az Egyiptomi kutatói ösztöndíjról

Karabulut Aslihan

Kutatási téma: Szellemek általi megszállottság a muszlim kultúrkörben. (A zár szertartás)

Tartózkodási idő: 2 hónap

2021. július 2-án este érkeztem meg Kairóba, a főváros Dokkinak nevezett városnegyedében vettem ki szobát. Az országban még tartott a vírushelyzet, a korlátozásokon enyhítettek, de az összejöveteleket még egészen a hónap végéig nem engedélyezték, így várnom kellett arra, hogy egy esetleges szertartáson részt vehessek. Az első néhány napomat a helyi könyvesboltok felkeresésével töltöttem, hogy releváns szakirodalmat találjak a szakdolgozatomhoz. Zamalekben, a Diwan könyvesboltban vettem két könyvet: Edward Lane híres, egyiptomi szokásokról szóló könyvét illetve egy tanulmány-válogatást a muszlim nőkről. Másnap igyekeztem megszerezni az egyetemi belépéshez szükséges papírt, amihez a *Wizarat-it ta' alim al-'ala*-ba vagyis a Felsőoktatási Minisztériumba kellett menjek. Itt azt mondták adnak helyi ösztöndíjat szeptembertől, de az én tartózkodásom augusztus végéig szólt, így miután megkaptam a papírt, távoztam. Az egyetemi ügyintézés sokáig elhúzódott, többször vissza kellett mennem. Az első alkalommal a nő, aki a külföldi diákok papírjaiért felel, Madam Badia nem volt ott. Kérték, hogy menjek vissza máskor. Pontos időpontot nem adtak meg. Közben igyekeztem minden lehetőséget megragadni és akivel csak tudtam beszélgetésbe elegyedtem a zár szertartásról, a kutatásom témájáról. A témát mindig alaposan el kellett magyaráznom, mert maga a rituálé az 50-es években volt inkább elterjedt az országban, ma kevésbé ismert, különösen a saját generációm körében ismeretlen. Továbbá, gyakran a témakört elvitték a dzsinnek és általában a Korán és a szellemek témájának irányába, ahonnan aztán a személyes tapasztalatok és rémisztő történetek felé hajlottak a beszélgetések. Egyszer egy negyvenes éveit végén járó nő rémülten nézett rám a zár kifejezés hallatán és egy cseppnyi megvetéssel elfordult. A lányai mosolyogtak, nyitottak maradtak.

Ahmad el-Maghreby az Egyptian Centre for Culture and Arts (*al-Makān*) igazgatóját még kiutazásom előtt felkerestem. Ő az, aki a közönség számára szokott Egyiptom Saad Zagloul negyedében, a Makan nevezetű helyen úgynevezett Mazahereket szervezni. A Mazaherek alkalmával elhívják azokat a zenészeket és a sejkhat (szertartásvezető), akik a zár zenéjét játsszák a nagyközönség előtt. Itt csupán a zenét lehet megfigyelni, a privát szertartás elemei, mint például az állatáldozat bemutatása vagy a transzállapot elérésének célja nincsenek jelen.

Az érkezésem első hetében találkozni mentem Ahmeddel a Makanba, aki hasznos információkkal látott el. Többek között elmondta mik az okai annak, hogy a zár népszerűsége az elmúlt 50-60 évben jelentősen csökkent. Egyrészt a média negatív színben tünteti fel a jelenséget, másrészt a globalizáció megritkította az összejöveteleket. Egyre kevesebb a zenész, aki ezt a fajta zenét ismeri és játszani tudja. A vallási-politikai okokba nem mentünk bele mélyebben, adott egy könyvet, amit már régóta kerestem az interneten ('Ādil al-'Ulaymī, *az-Zār wa-masrah at-tuqūs*. al-Qāhira: al-Haiy' a al-Mašriyya al-'Āmma li'l-Kitāb, 1993). Lefénymásoltattam a könyvet, a fénymásolóban egy fiatalember mesélt a zárról, akinek nagyapját állítása szerint egy zár szellem szállta meg a 60-as években. Ahmadnak visszaadtam a könyvet és még kaptam egy hosszú bibliográfiát is tőle, amit egy francia antropológus gyűjtött össze.

Újra elmentem az egyetemi papíromért, de hiába vártam 6 órát a 43 fokos hőségben, a tűző nap alatt. Másnap újrapróbálkoztam és végül sikerült találkoznom Madame Badiával, aki azt mondta az ünnep ('*id*) után mehetek vissza, addigra kész lesznek a papírok. Az egyetemi könyvtár nyáron zárva tart, de az őt ajánlotta menjek vissza az '*id* után, talán majd azután kinyit. Ajánlottak egy másik könyvtárat is. Az ünnep nagyjából egy hétig tartott, ezalatt az idő alatt igyekeztem a lehető legtöbb emberrel beszélgetni, lehetőleg a zárról és igyekeztem a lehető legtöbbet elsajátítani az egyiptomi nyelvjárásból. A lakótársamat, vőlegényét, 'Alit és barátait kérdezgettem ezalatt az idő alatt. Kértem őket, hogy meséljenek a dzsinnekről. 'Ali azt mondta ő is megjárta a dzsinnek útját, de az az út téves, a zár is téves, tévedés. Sok sejk a fiatal lányoknak, akik férjet keresnek maguknak, azt tanácsolja, hogy tartsanak egy zár szertartást, ahol az órákig tartó tánc és önkívületi állapot után, magához hívja őket és szexuális kapcsolatot létesít velük (egyébként a szertatásvezetők általában nők, ezért ez a történet valószínűleg nem igaz). A lányok aztán többnyire találnak maguknak férjet, de a házasság nem tart sokáig, maximum 2-3 évig, aztán elválnak. Azt mondja ez nem a helyes út, illetve, hogy a házasság nem két fél között köttetik, hanem három. A férj, a feleség és Isten között. Elolvastam a tehén szúróját. A Koránban keresem az utalásokat a dzsinnek létezésére. Az iszlámban a dzsinnek létezése elfogadott. Megnéztem az egyiptomi Fi'l-l-azraq c. filmet a szellemekről, illetve a kusita vallásban kerestem utalásokat a zár/sár istenségre. Elolvastam Darmody szakdolgozatát a zárról, nagyrészt hasznosnak és érdekesnek találtam. A kairóban készült amulettek, ékszerek és dzsinnek kapcsolatát kutatta, később elmentem a Khan el-khalili nevezetű piacra, hogy körülnézzek az ékszerészek között. Találtam hasonló fülbevalókat, de komolyabb információt nem sikerült gyűjtenem.

Miután véget ért az ünnep, lazítottak a korlátozásokon. Július végén rendeztek egy Mazaher koncertet a Makanban. Írtam egy levelet Ahmad al-Maghrebynek, amiben kértem, hogy foglaljon nekem két helyet a csütörtöki Mazaherre. Egy ismerősömmel mentem el, hogy előben meghallgassuk a zár zenéjét, illetve ha lehet, beszélgessek a zenészekkel, a zár közösség tagjaival.

Meghívást kaptam egy egyiptomi családhoz, kairó el-Marg negyedében. Fatin, a lány, akit az egyetemen ismertem meg a metróállomáson fogadott. Beszélgettem a családtagokkal, elmondtam nekik miért vagyok Egyiptomban. A családanya elmondta, hogy ő ismert egy idős asszonyt, aki lent lakott, szomszédja volt és zár szertartásokat tartott, de néhány éve meghalt. Mást nem tud, de filmekből, tévéből sok mindent megtudhatok illetve megígérte, hogy mindenképpen szól majd, ha valamit hall vagy lát. A család fiatalabb tagjai semmit nem tudtak a rituáléről, még csak nem is hallottak róla.

A zárról még azt a tippet kaptam, hogy menjek el templomba, keresztényeknél is kérdezősködjek, ők tudhatnak még egy-két dolgot, talán segíthetnek, illetve azt, hogy a zár sehogy sem passzol bele valójában az iszlámba és ha valaki ezzel foglalkozik, akkor azt úgy tartják, hogy elhagyta az iszlám vallást, mert egyszerűen Allahtól kellett volna segítséget kérnie és egyáltalán semmi szükség a dzsinnekkal való kommunikációra. Egy hadísz meséltek ezzel kapcsolatban.

Elmentem a Mazaherre, amit a nagyközönség számára tartottak, a rituálé elemei hiányoztak. Énekelték Yawra bey, Rakusha, Sudanese és Habashi dalait (ezek különböző megszálló szellemek), amelyek gazdag információforrások. A zenekarban a nők és férfiak együtt zenéltek. A hangszerek, amelyekről korábban olvastam mind jelen voltak, köztük a tamboura is. A koncert után beszélgetésbe elegyedtem az egyik zenész hölgygel, igyekeztem igazi zárhoz kontaktot szerezni. A hölgy intett a férfinak, akinek házában rendezik a rituálét. Elmondtuk, hogy a mesterszakot végzem éppen, végül azt mondták mehetünk. Péntekenként szokták tartani (Abu Ghaith). Másnap hívtuk a zenész hölgyet, de nem válaszolt a hívásra. Az eseményen Ahmeddel is találkoztam, arról beszélt, hogy ez az egész egy mozi, nem tetszik neki. Nem értettem, hogy pontosan mit mond és mire gondol, a második felvonásnál sokáig ezen gondolkodtam. Az ismerősöm készített felvételeket és képeket.

Eljött az ideje összeállítani egy tartalomjegyzéket a szakdolgozatomhoz, az eddig olvasott könyvek alapján, az egyes alfejezetekhez rendelt szakirodalmak és pontos oldalszámok hozzáadásával, hogy aztán a konzulensem, Zsom Dorottya elbírálja. Ezzel töltöttem néhány napot illetve ügyintézésel. Az augusztus végi repülőjáromat törölték. Új jegyet kellett vennem, az árát még nem térítették meg. A biztosító sem fizetett, így azt közben

le is mondtam. Egyéb ügyeket is intéztem közben, például a vodafone-nal volt egy félreértésem, illetve a Diwan könyvesboltot is felkerestem, hogy megkérdezzem mi történt a rendeléssel, mert akkor már egy hónapja megrendeltem néhány könyvet a zárral kapcsolatban, de semmi hírt nem kaptam róluk. Később hallottam, hogy az ‘Ataba és ‘Azbaqiyya városrészekben az utcán, kis bódékban árulnak mindenféle könyveket, egy-egy ritka darabra is rá lehet lelni. Augusztus végén elmentem és körbekérdezősködtem. Egy könyvet illetve sok telefonszámot kaptam, de közeledett a hazautazásom ideje, kevés időm maradt ezeket az embereket elérni, főleg, hogy Egyiptomban minden nagyon-nagyon lassan halad.

Augusztusban elmentem az egyetemi könyvtárba, ami addigra újra kinyitott. Oda-vissza 10 gineh volt az út metróval. A könyvtárban napi jegyet kell váltani, ami 7 gineh és nagyjából 15 perc a sorbanállási idő. A könyvtár légkondicionált, ami nagy szerencse. Vannak számítógépek, amelyeket a könyvtári katalógusban való keresésre lehet használni. A könyvtár négyemeletes. Egyetlen arab nyelvű doktori disszertációt találtam a zárról, mégpedig a szudáni Shayqiyya törzsre vonatkoztatva. Beszélgettem a könyvtárossal, megadta az elérhetőségét, illetve arra bátorított, hogy ha bármilyen segítségre szükségem van, akkor keressem meg. Egyik nap a könyvtári kutatómunkám során felhívott Madame Badia asszisztense, azzal a jó hírrel, hogy megvan a papírom. Kint körülbelül 42-44 fok lehetett, átsétáltam az épületbe hozzá, de visszaküldtek a könyvtárba, jogviszonyigazolásért. Ezt ugyanott adják, ahol a könyvtári belépőjegyet kell kiváltani. Sorba álltam, miközben próbáltam a kíváncsiskodók beszélgetéseit a lehető legrövidebbre fogni. 33 gineht fizettem. A blokkal elküldtek az emeletre, azt lepecsételtettem és a lepecsételt papírral mentem vissza a Tanulmányi Hivatalba. Végül megkaptam az igazolást.

Ami a zár rituálén való részvételt illeti, sajnos a két hónapos kutatóút alatt nem sikerült megvalósulnia. A zenész hölgyet sikerült elérni végül, aki azt mondta ahhoz hogy részt vehessek a zárt körökben szervezett rituálén, zenészenként 200 gineht kérnek. A zenei együttes 12 tagból állt, így nagyjából 50 000 forintra jött volna ki egy pénteki szertartás. A helyi ismerőseim és barátaim erre azt mondták, hogy valószínűleg átverés, próbálkozzak inkább máshol. Végül sajnos kifutottam az időből, úgy gondolom 2 hónap nem volt elegendő idő a kutatásra.

Egyiptomban való tartózkodásom alatt rengeteg egyéb kutatható témával találtam szemben magam. Véleményem szerint Egyiptomba érdemes hallgatókat és kutatókat küldeni. Sok a felfedezetlen része, sok témáról nem olvasni, nem hallani. Ott van például a házassági szokások változása, a szúfizmus, a beduinok törzsi közössége/rendszere, erkölcsse, szokásai és

így tovább. Volt szerencsém néhány beduinnal beszélgetni, akik felajánlották, hogy a falujukban élhetek velük és írhatok vendégszeretetükről, a több ezer éves hagyományaikról, arról, ami még megmaradt a zárt törzsből. A kiutazó kutatók számára fontos, hogy a beszéljék a helyi nyelvjárást, számomra ez okozta eleinte a legtöbb problémát, még úgy is, hogy a modern arab irodalmi nyelvet beszélem. Az egyiptomi kiutazást, azoknak, akik első alkalommal érkeznek az országba, minimum 3-4 hónapra ajánlanám, mert a papírmunka és az egyéb adminisztrációs ügyek sok időt vesznek el, valódi kutatásra alig marad idő. A júliusi hónapban, az ünnep előtt az egyetemi könyvtár is zárva volt, így a kiutazást valószínűleg célszerűbb megejteni augusztustól vagy szeptembertől.

Összességében, az ösztöndíj nagymértékben hozzájárult a szakdolgozatom megírásához, sok anyagot gyűjtöttem és rengeteg információra tettem szert a témámmal kapcsolatban. Köszönöm a Tempus Közalapítvány bíráló bizottságának és munkatársainak, hogy megbíztak a feladattal és köszönöm a lehetőséget.